

"הימים שעוד נכוננו לנו"

תכלה שנה וקללותיה | עמיר, גבעת ברנר, ראש השנה תשל"ד 1974

אנו עומדים בסיומה של שנה רבת תהפוכות, קשה וגורלית. יחד יצאנו עם שורות הלוחמים, אך יחד לא חזרנו...

דומה שאין כמעט גבול לציפיות, לתקוות, לבקשות ולחלומות שיכולים להיות לנו מהשנה הבאה עלינו לטובה. אך אנו זקוקים, יותר מכל, במימוש שתי תקוות צנועות: אחת 'כללית' - והשנייה 'פרטית'. שבשנה הבאה נתקרב ולו במעט לקראת הסדר עם שכנינו... נחזק את ידי אלה העוסקים בדיונים ובמגעים עם ידידינו ואויבינו על מנת לשכנעם כי השלום רצוי לבני האדם...

ובתוכנו פנימה נקווה ונאחל לבל יהיה יומנו כתמול שלשום, שיהיה קצת אור שורר בדלתות ליבנו, ויפי העולם תוכנו ימלא. שתרבה בנו אהבת אחים.

... ניתן קצת יותר מעצמנו לכלל ולזולת. רק כך, בחברה שיותר אור קורן בין חברה, ויותר אור קורן בה החוצה, שחבריה נותנים קצת יותר ממה שלוקחים, רק כך נוכל לעמוד מול הבלתי צפוי מול התקוות, הסיכויים ומול הכיפורים.

...

מתוך תפילות הימים הנוראים (נוסח עדות המזרח)

וּפְתַח ה' אֱלֹהֵינוּ לָנוּ וּלְכָל־יִשְׂרָאֵל אַחִינוּ בְּכָל־מְקוֹם שֶׁהֵם: שְׁעַר אֶזְרָא. שְׁעַר אֶהֱבָה וְאֶחָה. שְׁעַר בְּרָכָה. שְׁעַר בֵּית מִקְדָּשׁוֹ. שְׁעַר גְּאֻלָּה. שְׁעַר גְּלוּת. שְׁעַר דִּיצָה. שְׁעַר דָּעָה וְהִשְׁפָּל. שְׁעַר הַיּוֹד וְהַדָּר. שְׁעַר הַצְּלָחָה וְהַרְוָחָה. שְׁעַר יַעֲד טוֹב. שְׁעַר וְתִיקוּת. שְׁעַר זְכוּת. שְׁעַר זְרִיזוּת. שְׁעַר חֲדָוָה. שְׁעַר חֲכָמָה. שְׁעַר חַן וְחֶסֶד. שְׁעַר חַיִּים טוֹבִים. שְׁעַר טְהָרָה. שְׁעַר טַל וּמָטָר לְבְרָכָה. שְׁעַר יְשׁוּעָה. שְׁעַר כְּפָרָה. שְׁעַר כְּלָפְלָה. שְׁעַר כְּבוֹד. שְׁעַר לְמוּד תּוֹרָה לְשִׁמְהָ. שְׁעַר לֵב טוֹב. שְׁעַר מְזוֹן. שְׁעַר מְחִילָה. שְׁעַר נְחָמָה. שְׁעַר נְעִימוּת. שְׁעַר סוּדוֹת תּוֹרָתוֹ. שְׁעַר סְלִיחָה. שְׁעַר עֲזָרָה. שְׁעַר פְּדוּת. שְׁעַר פְּרִיָּה וְרִבְיָה. שְׁעַר פְּרִנְסָה טוֹבָה. שְׁעַר צְדָקָה. שְׁעַר צְהֻלָּה. שְׁעַר קוֹמְמִיּוּת. שְׁעַר קְבוּל תְּפִלוֹת. שְׁעַר קְבוּץ גְּלוּת. שְׁעַר רְפוּאָה שְׁלָמָה. שְׁעַר רַחֲמִים. שְׁעַר רְצוֹן. שְׁעַר שְׁלוֹם. שְׁעַר שְׁלוּהוֹ. שְׁעַר תּוֹרָה. שְׁעַר תְּפִלָּה. שְׁעַר תְּשׁוּעָה. שְׁעַר תְּשׁוּבָה. וְיִסֵּר מִתּוֹכְכֶם קְנָאָה וְשִׁנְאָה וְתַחְרוּת...
...

- 1. הברכה נכתבה בצל מלחמת יום הכיפורים. מה תפקיד הציבור שהמברך פונה אליו, בהפיכת השנה החדשה לטובה?
- 2. לפי משאלותיו של עמיר ביחס לשנה החדשה, מה אפיין את השנה החולפת שעברה עליו?
- 3. באילו אופנים צריכה ישראל העכשווית לשאוף "שלא יהיה יומנו כתמול שלשום" בשנה הבאה? חשבו על בקשה כללית ועל בקשה פרטית.
- 4. "רק כך נוכל לעמוד מול הבלתי צפוי, מול התקוות, הסיכויים ומול הכיפורים" - מה הכוונה בביטוי "מול הכיפורים"? מה הקשר בין "ניתן קצת יותר" לבין המלחמה?

- 1. סמנו בסימון אחד את הברכות (השערים) המכוונות לפרט, ובסימון אחר את הברכות המכוונות לקהילה. אילו ברכות מתאימות לקטגוריה כללית יותר (המדינה, העם היהודי, החברה האנושית)?
- 2. התפילה נכתבה במקור לפי סדר אותיות האלפבית, עם ברכה בצורת שער לכל אות (פרט לאות תי"ו שזכתה לארבעה שערים). מה המשמעות של הכללת ברכות מאל"ף עד תי"ו (מעבר לאלמנט הפיוטי-אומנותי)? מדוע חשבה ההקפדה לפרט ולהרבות בשערים (ברכות)? (שימו לב לכך שגם בתוספת השערים נשמר האקרוסטיכון האלף-ביתי).
- 3. עם השנים התווספו לתפילה שערים שנוספו בהתאם למצב בקהילה בזמן התפילה ובהשפעתו. אילו בעיות הטרידו את המתפללים/ות המבקשים/ות לפתוח 'שערי מזון' או 'שערי פריה ורביה', למשל?
- 4. גם היום מוזמנים/ות המתפללים/ות לשנות את התפילה ולהוסיף לה לפי הרצון ולפי הצורך. אילו שערים הייתם/ן מוסיפים/ות בבקשות שלכם/ן לשנה החדשה? אילו שערים נכונים עבור כל שנה, לדעתכם/ן?

אחות קטנה (גרסת 2017)

בהשראת 'אחות קטנה' המסורתית

אחות קטנה, חלקת משאביך אינה הוגנת
לטיפול בעניינין אין תכנית מקפת
הבעיה מכל עבר אותנו עוטפת
מי יתן ויתעוררו מחשבותיה
תכלה שנה וקללותיה
...
כל החיים היא עבדה
בשנה האחרונה חלטה
ובטוח לאמי הפיר בה - היא נכה
אבל אי אפשר לחיות מהקצבה
מי יתן ותגל חרפתה
תכלה שנה וקללותיה
...
טפול רפואי עולה כזהב
"חנוך חנם" - ממון רב
"אז מה לקנות, התרופה או המחברת?"

מי יתן ויגדל שכר עבודתה
תכלה שנה וקללותיה
...
לחם לבן, ספר וממתקים בשקל
הגיעו בארגז המזון... והילד אוכל...
אם זה לא מזין, זה סתם קלקל
מי יתן ויעשירו מזונותיה
תכלה שנה וקללותיה
...
מחלקת צדק חברתי פועלת
לשנוי מדיניות בועדות הכנסת
כי פיוס לגר, לעני, ליתום ולא למנה המתשת
שנויי חקיקה ותקנות - הם היד המושטת!
אמן כי צדק וחסד ישכנו אצל קובעי מדיניותה
תחל שנה וברכותיה

הרב קובי וייס, ראש תחום דיור ציבורי במחלקת 'צדק חברתי', ארגון קול רבני לזכויות אדם, 2017

אחות קטנה, פיוט ליום הכיפורים מתוך מחזור התפילה

אחות קטנה תפלותיה
עורכה ועונה תהלותיה
אל נא רפא נא למחלותיה
תכלה שנה וקללותיה
בנעם מלים לך תקרא
ושיר והלולים כי לך נאה
עד מה תעלים עינך ותראה
זרים אוכלים נחלותיה
תכלה שנה וקללותיה
...
מתי תעלה בתך מבור
ומבית פלא עלה תשבר
ותפליא פלא בצאתך כגבור
להתם וכלה מכלותיה
תכלה שנה וקללותיה

- ❓ הפיוט מפרט רצף "מחלות" שהעם מתמודד עימן. אילו איומים בולטים בפיוט? (שימו לב למשפטים המודגשים).
- ❓ הפיוט נכתב בעיר גירונה שבספרד במאה ה-13. מה ניתן ללמוד על הקהילה היהודית שחיה שם בתקופה זו? מה מהמאפיין אותה עדיין רלוונטי לימינו?
- ❓ "סלו סלו מסלותיה" - מדוע הפנייה ממוענת לעם? מדוע עולה דרישה לפעולה דווקא בבית המסתיים ב"תחל שנה וברכותיה"?

❓ אילו מחלות מודגשות בפיוט המחודש?

❓ למי ממוענת התפילה? על מי למצוא מרפא לחוליים הרבים שהוא מתאר?

שאלות סיכום - 'אחות קטנה'

❓ מתי מתאים להתייחס לעם ישראל או למדינת ישראל כאל אחות קטנה? מי היינו רוצים/ות שיעניק יחס מהסוג הזה? באיזה תרחיש המדינה או העם יכולים לשמש 'אחות גדולה'?

- ❓ מדוע נבחר הדימוי 'אחות קטנה' עבור העם? איזה יחס מעורר דימוי זה?
- ❓ מתי נוח לכם/ן שמתייחסים/ות אליכם/ן כאל אחות/קטן/ה? מתי זה מגביל?
- ❓ לפי הפיוט המסורתי, מה מצופה מאחות קטנה? ומה מצופה ממנה לפי הפיוט המחודש?

"אסוף את המעשים"

בעקבות מבחן האש | יגאל אלון

מבחן האש הסעיר וביגר את הדורות הצעירים, והביאם - אחר שנות בריחה רבות - אל הזירה הציבורית והפוליטית; ... אל האכפתיות העמוקה לגורלה ולאופייה של ישראל שלהם, של כולנו.

השאלה היא: האם גם יעמסו על כתפיהם את משא התקופה ולא רק בימי פקודה ודמים? [האם הצעירים/ות יקחו על עצמם/ן התמודדות עם אתגרי התקופה גם אחרי שתירגע סערת המלחמה?] ... האם נחיה מעתה לפי לוח עדיפויות לאומי וחברתי אחר?

לשם כך יש לקרוא מחדש את מפת המציאות, החיצונית והפנימית; לא להסירה, חלילה, אך גם לא להשחירה ללא צידוק ויסוד.

הדבר מחייב הערכה מחודשת של עצמנו. אם נשוב אל עצמנו, אל מה שאנו צריכים להיות ויכולים להיות, נמצא את "הצפון" בדרך הקשה שלפנינו, דרך שסכנותיה גלויות אם גם סיכוייה כבר החלו להבהב באופק.

(מתוך נאום מקבלי פרס ישראל, תשל"ד)

- ❓ יגאל אלון נשא את הנאום לאחר מלחמת יום הכיפורים. מה דאגתו המרכזית ביחס לדור הצעיר? (שימו לב מה הוא מזהה שקיים, ומה הוא מזהה שחסר).
- ❓ באילו כלים מציע אלון להצטייד לצורך ההתמודדות עם אתגרי המציאות בזמנו? האם כלים אלו מתאימים גם לדור הצעיר בימינו?

מעשים קטנים | אלמוג בהר

אָדָם פּוֹדָה נַפְשׁוֹ בְּמַעֲשֵׁים קְטָנִים
בְּזָכְרוֹנוֹת שֶׁהוּא זוֹכֵר כְּשֶׁכֶּלֶם
שׁוֹכְחִים, בְּפָעִים שֶׁהוּא סוֹבֵל כְּשֶׁכֶּלֶם
שְׂמָחִים, בְּשִׂתִּיקוֹת שֶׁהוּא שׁוֹתֵק כְּשֶׁכֶּלֶם
צוֹחֲקִים, בְּחִיּוֹכִים שֶׁהוּא מְחַיֵּךְ כְּשֶׁכֶּלֶם
שׁוֹתֵקִים, בְּסִדְקִים שֶׁהוּא עוֹצֵר כְּשֶׁכֶּלֶם
מְמַשִּׁיכִים, בְּרָאיוֹת שֶׁהוּא אוֹסֵף כְּשֶׁכֶּלֶם
מְשַׁלְּיכִים, בְּפִתְחִים שֶׁהוּא מְגַלֵּה כְּשֶׁכֶּלֶם
מְסַתִּירִים, בְּשִׂכְחָה שֶׁהוּא שׁוֹכַח כְּשֶׁכֶּלֶם
זוֹכְרִים, אָדָם פּוֹדָה נַפְשׁוֹ
בְּמַעֲשֵׁים קְטָנִים

(מתוך 'חוט מושך מן הלשוני'; הוצאת עם עובד, 2009)

- ❓ במסורת היהודית 'פדיון נפש' הוא תהליך שבו אדם מנסה להימנע מאסון באמצעות פעולה, בדומה למנהג הכפרות (ממנהגי ראש השנה המסורתיים). מה מטרת פדיון הנפש בשיר?
- ❓ מה הופך את המעשים ל"מעשים קטנים"? איך מעשה קטן מהווה פדיון נפש?
- ❓ מה הקשר בין האדם בשיר לבין החברה הסובבת אותו? מה הם תורמים זה לזו?
- ❓ באיזה אופן יש במעשים קטנים ערבות ולא התבדלות?

השיר 'אסיף' נכתב בשני שלבים: החלק הראשון של השיר, המכונה 'אסיף', נכתב בשנת 1976, לאחר מות אחות המחבר. החלק השני, המכונה 'ספיח', נכתב עשור מאוחר יותר. מה ההבדל בין "הנאסף" בחלק 'אסיף' לבין "הנאסף" בחלק 'ספיח'? מה ההבדל בציפיות המובעות בכל חלק? מה המשמעות של השינוי בתיאורי הטבע? (שימו לב לעונות השנה המככבות בכל אחד מחלקי השיר).

אילו ביטויים בשיר מרמזים על התבגרות המשורר או על הזדקנותו? באיזה אופן השתנה המשורר עם השנים? שני חלקי השיר מתייחסים לחודש תשרי. מה ההבטחה לשנה החדשה בכל אחד מחלקי השיר? מה נדרש לעשות כדי לממש הבטחה זו? השיר כתוב בלשון יחיד. מהם המסרים הקהילתיים/חברתיים החבויים בו?

אסיף וספיח | מילים: איתמר לפיד, לחן: נעמי שמר

אסיף
אָסוּף אַתְּ כָּל הַמַּעֲשִׂים, אֶת הַמַּלְיָם וְהָאוֹתוֹת
כְּמוֹ יָבוּל בְּרֶכָה, כְּבֵד מִשָּׂאת,
אָסוּף אַתְּ הַפְּרִיחָה, אֲשֶׁר גָּמְלָה לְזָכְרוֹנוֹת
שֶׁל קִיץ שֶׁחָלף בְּטָרֶם עֵת.

אָסוּף אַתְּ כָּל מַרְאוֹת פְּנֵיהַ הַיָּפִים
כְּמוֹ אֶת הַפְּרִי וְאֶת הַבֶּרֶךְ.
הָאֲדָמָה הִיא אֶפְרָה מִתַּחַת לְשִׁלְפִים
וְאִין לָהּ עוֹד לְתֵת לָךְ דָּבָר.

וְאִין יוֹתֵר גְּבֻעוֹל חוֹלֵם עַל שִׁבְלָתוֹ
וְאִין יוֹתֵר נְדָרִי וְאֶסְרִי,
רַק הַבְּטָחַת הַרוּחַ כִּי הַגֶּשֶׁם בְּעֵתוֹ
עוֹד יְחַוֵּן אֶת עֶפְרָה, בְּתוֹם תְּשָׁרִי.

ספיח
אָסֶף אֶת הַנְּגוֹן אֲשֶׁר נָגַן כְּנָגוֹנִי
אָסֶף אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם שֶׁהָעָרִיב
אִין לְדַבֵּר אֶל הַמֵּתִים בְּגוֹף שְׁנִי
אִין לְדַמּוֹת אוֹתָם כְּמִי שֶׁעוֹד מְקַשֵּׁיב.

אֶף תֵּן רְשׁוֹת דְּבוּר לְרוּחַ סְתִיו
לְשִׁיר שִׁירוֹ בְּתוֹךְ עֲדָרֵי רְקִיעַ
אֶל הַשִּׁלְפִים לְשָׂאת אֶת אֲמָרוֹתָיו
וְדַבֵּר מִטֶּר לְאֶפֶק לְהַשְׁמִיעַ.

וְאִם תּוֹכֵל, אָסֶף אֶת הַמַּלְיָם
שֶׁאִין לָהֶן לִפְנֵי וְאַחֲרֵי
כִּי הֵן, בְּבוֹא אֲבִיב, תְּהִינָה שְׂבוּלִים
שֶׁנִּזְרְעוּ בְּדַמְעַ שֶׁל תְּשָׁרִי.

להיות בן-אדם | חנה סנש, ערב יום הכיפורים, 11.10.1940

רצוני להתוודות, לתת דין-וחשבון לעצמי, לתת דין-וחשבון לאלוהים, זאת אומרת למדוד את חיי ומעשי לעומת האידיאל הגבוה, הטהור ביותר אשר עומד לפניי. להשוות מה שהיה צריך להיות לעומת מה שהיה.

אתחיל את הווידוי בשם האנושיות. אין חטא בעולם שאינו נכנס השנה לתור העוונות, שבעתיים יותר מאשר כל השנים. אין מה לענוש אותנו, כי כל צעד ומעש נענשים מיד. כולנו נענשים על חטאים שנדמה לנו שלא חטאנו או נאלצנו לחטוא. אינני רוצה לומר שרק הם, הדיקטטורים, הנם היחידים שגרמו למלחמה נוראה זו, לשבירת הרוח, לחושך הגדול, שרק הם אחראים לכול. מי אפוא האשם? כל אחד ואחד לחוד? אולי לא. אבל הכול יחד - הבניין, הסדר, המוסר הקיים - כל האנושיות כאחד. אבל דווקא אלה האשמים ביותר אינם מרגישים בזה, והיהדות נשארת לבדה עם הווידוי: "חטאנו".

ואני... חטאתי לאמא שלא התחשבתי עמה במידה מספקת בהחלטתי. - חטאתי לאחי שזלזלתי בשאלת עלייתו. - חטאתי לארץ כשדנתי באופן שטחי ולא התעמקתי די בחוויותיה. חטאתי לאנשים באדישות, בחביבות חיצונית. - חטאתי לעצמי בבזבוז כוחות וכישרונות, בהזנחה, בחוסר התפתחות רוחנית.

ובכל זאת איני יראה לעמוד בפני הדין. חטאתי לשם מטרה ורצוני היה טוב. אם נכשלתי, אם לא הייתי די חזקה, אם לא מצאתי את הדרך, את הצורה - איני מתביישת, רק מצטערת על כך. והתכנית לשנה החדשה - לימוד והתעמקות במקצוע, בשפה, וחיפוש הדרך: להיות בן-אדם...

- סנש כתבה את הטקסט במהלך מלחמת העולם השנייה. באיזה אופן המצב בעולם משפיע על חשבון הנפש שסנש מקיימת בינה לבין עצמה? מהן מסקנותיה ביחס לעצמה וביחס לחברה כולה?
- "ובכל זאת איני יראה לעמוד בפני הדין" - מי השופט שהיא עומדת בפניו? מדוע אין היא יראה?
- "איני מתביישת, רק מצטערת" - עם איזה רגש קל יותר להתמודד, לדעתכם? מדוע היא מציינת דווקא את הבושה?
- "וחיפוש הדרך: להיות בן-אדם" - לו הייתם/ן מצטרפים/ות לסנש בחיפוש הדרך, לאן הייתם/ן פונים/ות? מה הכוונה ב"להיות בן-אדם"?